

Ørets poesi 4:

Joik

Sørlandsk lærerstevne 2023

Bjarne Markussen
Universitetet i Agder

1

Sápmi (Sameland)

Norge: ca. 40 000 samer
Sverige: ca. 17 000 samer
Finland: ca. 7 500 samer
Russland: ca. 2 000 samer

1700-1900-tallet: Norden koloniserer Sápmi.
Samisk land ble «kongens land». Forbud mot
samisk språk (i skolen), religion (sjamanisme),
trommer (runebomme) og sang (joik).

2

3

1970-tallet: Aksjon mot utbygging av Alta-Kautokeino-vassdraget

4

- 1986: Samisk flagg
- 6. februar: Samefolkets dag
- 1989: Sametinget
- 2000: Samisk parlamentarisk råd (nordisk)
- 2005: Finnmarksloven: Staten overfører territorium til Finnmarkseiendommen

5

Samisk motkultur:
Ella Marie Hætta Isaksen og Mari Boine

6

Om joik

«Joik er jo ikke *bare* musikk. Joik skildrer livet, det er et eget språk. Du kan aldri joike *om* noe eller noen, du joiker *dem* eller *det*. Det blir litt som å male: Du maler ikke *om* fjellet, du maler fjellet. Melodien i joiken maner frem bildet av den eller det du joiker – for eksempel hvordan fjellet stuper bratt ned og forsvinner i havet, eller hvordan noen myke fjellformasjoner bølger seg gjennom landskapet. Den temperamentsfulle elva. De hissige strykene. De dorske elvemunningene.» (s. 77)

7

Om joik II

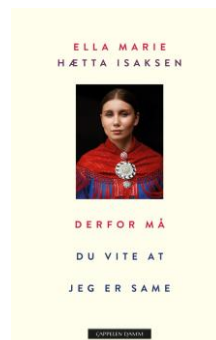
«Helt fra gammelt av har joik vært en viktig del av den samiske hverdagen. Hele familier kunne bruke den i sin felles kommunikasjon. Joiken gikk rundt bålet, over vidda under reinflyttingen, eller fløt over havet fra en av fiskebåtene langs kysten. Man joiket den man var forelsket i, man joiket bygda si eller den flotteste reinen i flokken. Og ved å være en så stor del av hverdagen risikerte aldri joiken å miste sin betydning som et levende språk. Først i de senere år har den hverdagslige, spontane joiken havnet i faresonen.» (s. 79)

8

Om joik III

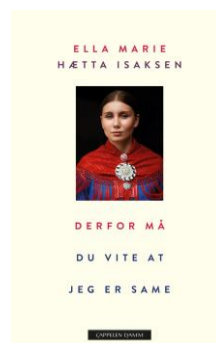
«Sang og joik er to rake motsetninger. Sang er musikk, joik er så mye mer enn det. (...) Der en sanger alltid vil være i fokus, overlater joikeren mye av oppmerksomheten til det eller den man joiker. Stemmeteknikkene er også veldig ulike, og som popsanger føler jeg at de vestlige popskaene hele tiden truer med å overvinne de tradisjonelle joiketonene.» (s. 81-82)

9

Om joik IV

«Joik sto sentralt i den førkristne samiske religionen: *Noaidit* (sjamanene) søkte gjennom joik kontakt med åndeverdenen, med tromme (runebomme) av tre og skinn som hjelpemiddel. Da kristendommen ble innført og samene ble kolonisert, forandret dette seg nådeløst. Det var ikke plass til en naturreligion ved siden av kristendommen. Joik ble derfor bannlyst og trommene brent.» (s. 89)

10

Joiken blander språkmusikk med (semantiske) tekstelementer, som gir retning til tanken: *dajahus*.

I moderne tid kombineres ofte joik med pop og jazz.

11

Máze (Trad. joik. Arr: Mari Boine og Liu Sola)

[Joik]

Čáppa Máze, golle Máze (Vakre Masi, gylne Masi)

[Joik]

Čáze vuollái áigo bidjad Máze girku, Máze skuvlla
(Under vann skulle de legge Masi kirke, Masi skole)

[Joik / instrumental bro / joik]

Čáppa Máze, golle Máze (Vakre Masi, gylne Masi)

[Joik]

12

Mari Boine

13

Mari Boine: «Gula gula» (1989)

Oversatt til norsk av Laila Stien

Gula gula nieida gánda
 Gula máttut dál du èurvot
 Manin attát eatnama duolvat
 Mirkkoduvvot Guoriduvvot
 Mirkkoduvvot Guoriduvvot

Gula jiena nieida gánda
 Gula máttaráhkuid jiena
 Eana lea min buohkaid eadni
 Dan jos goddit ieža jápmit
 Dan jos goddit ieža jápmit

Hør bror – Hør søster
 Hør forfedrenes stemme
 Hvorfor la du jorda lide
 Forgiftes og pines
 Forgiftes og pines

Hør bror – Hør søster
 Hør stammemødrenes stemme
 Jorda er vår mor
 Tar vi livet av henne – dør vi med
 Tar vi livet av henne – dør vi med

14

Leatgo diktán ieèèat báinnot
 Leatgo iešge mielde gilvvus
 Gula máttut dál dus jerret
 Itgo don muitte gos don vulget
 Itgo don muitte gos don vulget

Dus leat oappát dus leat vieljat
 Lulli - ameriikka arvevuvddiin
 Ruonaeatnama geadgerittuin
 Itgo don muitte gos don vulget
 Itgo don muitte gos don vulget

Har du sjøl alt tatt skade
 Er du også med i løpet
 Hør – de spør deg
 Har du glemt hvor du kommer fra
 Har du glemt hvor du kommer fra

Du har brødre – du har søstre
 I Sør-Amerikas regnskoger
 På Grønlands karrige kyst
 Har du glemt hvor du kommer fra
 Har du glemt hvor du kommer fra

15

«Gula gula»

- **Sang:** Joik-inspirert sang på samisk språk (men ikke «ren» joik).
- **Musikk:** Blanding av samisk tradisjonsmusikk og vestlig jazz. 5/8 dels rytme.
- **Tematikk:** Protest mot vestlig ødeleggelse av naturen; forsvar for tradisjonell samisk livsfilosofi hvor mennesket lever i pakt med naturen, og ikke erobrer og utnytter den.
- **Økokritisk og feministisk perspektiv:** Kvinnen som tradisjonsbærer; stammemødrenes visdom oppvurderes.
- **Internasjonal orientering:** Andre urfolk omtales også (Sør-Amerika, Grønland).
- **Den samiske trommen:** Sterk identitetsmarkør – assosiasjon til naturreligion og undertrykkelse.

16

Runebommen: den samiske trommen

Det viktigste fysiske hjelpemiddel for sjamanen (noaiden).
To bruksmåter:

- 1) **Noaiden hensetter seg i transe** og foretar reiser til andre bevissthetstilstander; trommer på skinnet ved hjelp av en T- eller Y-formet hammer av reinhorn.
- 2) **Noaiden eller andre bruker den til å spå med.** På trommen blir det lagt en såkalt viser («árpa») – en messingring eller et stykke av reinhorn – som flytter seg mellom ulike figurer på trommeskinnet når man slår på den. Ved viserens bevegelser kan den kyndige tolke de høyere makters vilje og lese for eksempel lykke eller ulykke.

